

ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ОСВІТИ

FILOZOFIA I HISTORIA EDUKACJI

УДК 378.4:316.4

Олег Рафальський

ORCID iD 0000-0002-5161-047X

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
вул. Кутузова, 8, 01011 Київ, Україна
Rafalskiy.O.O@nas.gov.ua

ОСВІТА ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Ефективність освіти визначається мірою підготовленості людини до продуктивних дій по забезпеченню особистісного і суспільного розвитку. За великим рахунком, кожна система освіти покликана створювати умови для успішної адаптації індивіда до соціокультурних реалій соціуму конкретно-історичного формату. Світоглядні основи розвитку освітньої сфери виявляться переконливими, а відтак освітня парадигма набуде ефективних ознак у тому разі, якщо вона враховуватиме і вміло використовуватиме взаємопотенціуючу дію визначальних чинників розвитку освіти зокрема і суспільства загалом.

Ключові слова: генезис; інноваційний тип розвитку; концептуальні основи; місія університету; освіта; причинно-наслідкові зв'язки; системна взаємодія; суспільна модернізація.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.5258

Вступ. Динамічний розвиток суспільства об'єктивно й закономірно потребує нових підходів до організації системи освіти з метою підвищення її ефективності й загалом функціональної оптимізації. В умовах сучасного суспільства освіта набуває виразних ознак однієї з найбільш розвинених сфер людської діяльності. Помітно підвищилася соціальна роль освіти: від її спрямованості сьогодні багато в чому залежать перспективи розвитку людства.

Цілком природно й закономірно, що з часом суспільство змінює своє відношення до всіх видів освіти. Нині освіта, особливо вища, розглядається як ключовий чинник економічного і загалом соціального прогресу. Причина такої уваги полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю і основним капіталом сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку і освоєння нових знань, прийняття креативних, евристичних рішень.

Сучасний етап дослідницької практики, пов'язаної з проблематикою інституту освіти, репрезентований здобутками Е. Гідденса,

Р. Гарфінкеля, Г. Міда, Р. Мертона, Т. Парсонса, Н. Смелзера, П. Сорокіна, Я. Щепанського та інших дослідників. Ще один дослідницький напрям відображає різні аспекти трансформації сучасного суспільства. Це роботи, в яких розроблялися теоретико-концептуальні акценти нового індустріального (Дж. Гелбрейт), постіндустріального (Д. Белл), інформаційного (Е. Тоффлер, М. Кастельс), посткапіталістичного (П. Друкер), постсучасного (Е. Гідденс) суспільств, а також «суспільства ризику» (У. Бек) та «індивідуалізованого суспільства» (З. Бауман). В зазначеному контексті також не позбавлені теоретико-методологічної евристичності праці Дж. Нейсбіта, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями.

Дослідницькі зусилля П. Блау зосереджені на аналізі різних методологічних підходів до структурного аналізу суспільства. Методологія та понятійний апарат соціальної синергетики розроблені в працях Е. Князевої, С. Курдюмова, Г. Малинецького, А. Назаретяна, Г. Хакена. Чимало аспектів соціальної динаміки відображено в роботах П. Штомпки. Теорія соціальної дії і методологія діяльнісного підходу розроблені в дослідженнях

М. Вебера, Е. Гідденса, Т. Парсонса, А. Турена, Е. Юдіна, В. Фофанова.

Проблема невідповідності сучасної освіти мінливим соціальним умовам аналізувалася У. Джонстоном, Ф. Кумбсом, Б. Саймоном. Типології освітнього процесу, його моделей присвячені праці Б. Гершунського, А. Кусжанової, В. Розіна та інших. Дослідженню змістовно-функціональної еволюції університету та університетської освіти як соціокультурних феноменів присвячені праці Ф. Альбаха, Д. Белла, Дж. Бернала, Х. Р. Віллануеви, Ю. Габермаса, Г.-Г. Гадамера, В. Гумбольдта, М. Кастельса, Л. Мішеда, Дж. Ньюмена, Х. Ортеги-і-Гассета, Ф. Паульсена, В. Роуга, К. Ясперса. На пострадянському просторі до цього дослідницького напрямку належать теоретичні здобутки В. Андрущенко, Г. Ашина, Б. Вульфсона, Б. Гершунського, Л. Губерського, М. Згуровського, В. Кременя, А. Огурцова, М. Наливайка, М. Поповича, М. Розова.

Методологічною основою для вивчення основних підходів до концептуалізації університетської освіти слугують ідеї І. Бентама, В. Гумбольдта, Дж. Дьюї, Дж. Мілля, Дж. Ньюмена. Тема культурної місії сучасного університету виразно простежується в працях таких дослідників, як Т. Веблен, Г. Деніфле, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс, М. Ладижець, Н. Лурья.

Основи теорії інновації були детально проаналізовані й класифіковані такими вченими, як Д. Фріман, Р. Нельсон, Г. Сільверберг, Б. Артур. Порівняльний аналіз різних принципів і типів суспільного розвитку посів важливе місце в працях Ф. Броделя, М. Вебера, В. Вернадського, В. Зомбарта, П. Капіці, В. Ключевського, М. Кондратьєва, В. Леонтьєва, О. Шпенглера, С. Шульмайстера.

Попри те, що поняття «інновації» використовується вже тривалий час, проте консенсусна позиція щодо його змісту відсутня. Залежно від об'єкта та предмета дослідження різні вчені витлумачують цей термін в широкому діапазоні. Найбільш поширені визначення інноватики в хронологічній послідовності належать Н. Макіавеллі, Й. Шумпетеру, Е. Роджерсу, В. Хартману, Е. Менсфілду, Р. Фостеру, Р. Гуті, Б. Санто, Д. Дорантесу. Ключове значення в питанні досліджень інновацій має системний підхід, розроблений К. Фріманом, Б.-О. Лундваллом та Р. Нельсоном.

На тлі окресленого теоретико-методологічного компендіуму все ж залишається очевидним дефіцит праць, які розглядали б стан і тенденції зміни інституту освіти і організації освітніх систем з позицій динаміки модернізаційних процесів українського суспільства.

Мета статті – розгляд освіти як фактора суспільної модернізації.

Змістова ідентифікація освіти: основні підходи. Сучасна освітня модель характеризується плюралізмом педагогічних підходів і методів. В ній чітко не викристалізувалися основна мета

й стратегічні завдання освіти. Це зумовлено насамперед тим, що існуючі проекти багато в чому альтернативні, вони часто вступають у конкуренцію і навіть у конфронтацію один з одним. Не в останню чергу проблема вибору стратегії реформування освіти є результатом нетранспарентної і загалом неефективної організації зусиль у зазначеному напрямку: замість поступального підвищення риторичного та доказового рівня все ще преважують спроби «вишикувати все і вся під лінійку», а сама «лінійка» якраз і не позбавлена численних аргументаційних і фактологічних вад.

Важко не погодитись із концептуальним за-сновком, згідно з яким «основна мета освітньої діяльності полягає у формуванні такої всебічно розвиненої особистості, на рівні якої гармонійно поєднані особисті інтереси й професіоналізм з інтересами і цінностями надіндивідуальними – національними, цивілізаційними, загальнолюдськими» (Самчук, 2015, с. 31).

Освіта є багаторівневою системою, котра розвивається під впливом багатьох чинників: історичного, політичного, економічного та соціального контекстів, особливостей культурно-етнічних та національних традицій, суспільних переконань стосовно педагогічних працівників, їхнього статусу й ролі, компетентності та професійних функцій, а також під впливом міжнародних тенденцій – глобалізації, фундаменталізації, інформатизації, інтеграції, гуманізації, гуманітаризації тощо. Відповідно до концептуальних розробок Т. Парсонса (1998), освіта як елемент соціальної системи коректно окреслюється чотирма функціями: відтворенням тих чи інших зразків суспільної поведінки, адаптацією до певних соціальних умов, досягненням цільових орієнтирів, інтеграцією в межах ефективної системи (с. 8).

Перспективи ефективних рекомендацій значною мірою залежать від комплексного бачення ресурсного потенціалу і структурних компонентів освітньої сфери. «Сучасне дослідницьке середовище оперує щонайменше чотирма концептуально-парадигмальними підходами до змістовної ідентифікації освіти: 1) як цінності; 2) як системи; 3) як процесу; 4) як результату. В принципі кожен парадигмальний акцент має право на існування, оскільки віддзеркалює сутнісні змістовні ознаки освіти, а крім того послуговується переконливою аргументацією. Проблема полягає в тому, що кожен з цих підходів виокремлює істотно відмінну одна від одної (інколи несумісну) систему критеріальних маркерів якості освіти, змісту, місії, покликання, цілепокладаючих орієнтирів освіти. Вердикти щодо якості освіти одного концептуального підходу істотно (якщо не докорінно) відрізнятимуться від вердиктів, регламентації і нормативістики інших підходів, надання ж статусу визначального й пріоритетного будь-якому функціонально-інструментальному сегменту освітньої сфери автоматично закріплює другорядний статус за

іншими сегментами. Відсутність консенсусу в питанні ієрархії змістовних пріоритетів освітньої сфери за принципом симетрії практично апіорі стає на заваді (чи пак – робить неможливим) консенсус щодо концептуальної визначеності в питанні якості освіти» (Самчук, 2015, с. 5).

Як наголошують представники експертного середовища, «істотна проблема полягає в тому, що суспільство часто розглядає освіту як соціальний інститут (на соцієтальному рівні) та вид діяльності (на рівні індивіда) вкрай однобічно і редуковано – виключно як засіб підготовки людини до певної професії. Це – спрощений підхід, позаяк покликання освіти полягає не тільки й навіть не стільки в професійній підготовці і навіть не в підготовці до життя в цілому, а в тому, щоб допомогти людині поліпшити світ і себе в цьому світі. Відтак, одним з ключових важелів виходу з кризи освіти є концептуальне переосмислення освіти як соціального явища, соціального інституту і соціальної системи» (Самчук, 2015, с. 6). Ще одна дослідницька трудність полягає в тому, що «традиційний соціотехнічний підхід до розвитку освіти на сучасному етапі вже теоретично недостатній і практично малоефективний. Сучасна соціокультурна ситуація самим фактом наявності безлічі смислових універсумів в освіті заперечує генералізаційні підходи, робить їх неприйнятними в принципі, апіорі. Основним смислом генералізаційної настанови щодо системи освіти є визначення нормативів її функціонування як у конкретній країні, так і в світовому масштабі. Ці нормативи зумовлені як обмеженнями, що накладаються на інституціоналізацію освітніх установ (питання ліцензування, атестації, фінансування, інших видів забезпечення, дотриманням санітарно-гігієнічних норм тощо), так і критеріями зовнішньої оцінки діяльності установи (держстандарт, контрольні-вимірні матеріали, навчальні плани і т. ін.). Однак треба мати на увазі, що для соціокультурного проектування в освіті зазначені нормативи не є абсолютними цілепокладаючими факторами, а мають статус умов реалізації освітніх задумів: виконання тих чи інших стандартів є соціально обумовленою вимогою, але аж ніяк не освітнім надзавданням» (Самчук, 2015, с. 4).

Варто мати на увазі, що «нормативам, стандартам і так званому наукометричному підходу апіорі притаманні формальні й кількісні (не якісні!) параметри, тому до якості загалом і до якості вищої освіти зокрема, вони якщо й мають якесь відношення, то вельми віддалене й опосередковане» (Самчук, 2015, с. 6). Джерелом проблемності також слугує обставина «практичної несумісності стратегій «модель ринку» та «модель культури». Європейська традиція втілювалася в бінарній опозиції ліберальної та утилітарної тенденцій. Якщо прагматизм утилітарної моделі мав очевидну соціальну значущість і виражався

в прагненні до жорстко диференційованої професійної освіти, орієнтованої на ринок і суспільні потреби, то ліберальна концепція визначалася імперативом знання як такого, його цінності безвідносно практичної користі й прикладного використання. Ліберально-романтична парадигма університету пов'язана з прагненням людей до високого (елітарного) знання, в межах, у контексті якого міркування користі мають другорядний, похідний статус» (Самчук, 2015, с. 8).

Динамізація і глобалізація освітнього простору призвела до того, що Україна долучилася до процесів перерозподілу континентального і глобального інтелектуального потенціалу й освітніх інвестицій. Однак і цей нібито апіорі позитивний аспект насправді не позбавлений підводних рифів проблемності, адже одна річ використати нові перспективи собі на користь, а зовсім інша – на безоплатній, дивакувато-альтруїстичній основі підживлювати своїм освітнім потенціалом більш розвинені й заможні країни.

Фрагментарність наявних розробок перешкоджає генеруванню цілісної картини стану проблеми, а значна кількість діаметрально протилежних точок зору з конкретних питань і наявність несумісних концептуальних підходів вочевидь не сприяє різноманітному змістовному позиціонуванню теми дослідження.

Актуальні проблеми розвитку освітньої галузі.

У середовищі освітян високий рівень консенсусу притаманний концептуальному підходу, згідно з яким «першою умовою повноцінного розвитку освітньої галузі є забезпечення її належного фінансування, за відсутності якого ні про яке поліпшення, модернізацію, трансформацію чи інновацію освіти не може бути й мови. Другою умовою переходу від слів про розвиток освіти до реальних змін на краще є наближення змісту освіти до сучасної науки, забезпечення належної взаємодії науки і освіти, повернення науки до університетів. Третя умова реалізація моделі інноваційного розвитку освіти пов'язана з відмовою від адміністративного керування галуззю й перехід до її реальної демократизації» (Самчук, 2015, с. 12–13).

Аналізуючи стан речей у цій сфері впродовж попередньої чверті століття, С. Ніколаєнко (2011) констатує: «Порівняно з 1990 роком на українську освіту реальне бюджетне фінансування скоротилось більш, ніж утричі. Оснащення університетських лабораторій на 80% є застарілим, а стан приміщень і споруд критичним. Бюджет одного провідного університету на кшталт Кембриджу чи Оксфорду, більший, ніж сукупний бюджет наших 350 вузів. Без участі вітчизняного бізнесу, без законодавчого стимулювання його вкладати в підготовку кадрів і розвиток технологій ніхто не буде. У світі підприємці 5-7% від фонду оплати праці витрачають на ці цілі. В Україні ця сума має бути в межах 15 мільярдів гривень щорічно. Це більше, ніж

сукупний бюджет державних університетів. Без радикального оновлення форм і змісту методів навчання, реального запуску потрібної освітньої спіралі «освіта-наука-виробництво» – нічого не буде».

Принагідно зазначимо, що в ЄС діє обов'язкова вимога до країн-членів вкладати в капітал щонайменше 30% національного ВВП. З огляду на те, що величина останнього в розрахунку на душу населення у середньому вдсятеро більша, ніж в Україні, виходить, що вітчизняні щорічні капіталовкладення (в розрахунку на одного мешканця) фактично в 30 разів менші. Принагідно зауважимо, що йдеться про ставлення до економік, які не є такими технологічно відсталими, як українська. Ще одне порівняння – Китай: у країні (за виробничо-технологічним рівнем ще чверть століття тому була подібна до нашої) щорічне інвестування складає 40–46% ВВП. Іншими словами, в Україні акумулюються мізерні за обсягами фонди капіталовкладень. Вони вочевидь недостатні для потреб оновлення і модернізації.

Однак, замість того, щоб подбати про прибутковість капіталу, про прозорі й уніфіковані для всіх правила ведення бізнесу, про припинення рейдерства та інші фактори, які здійснюють вирішальний вплив на інвестиційну привабливість, влада часто скеровує значні кошти на рекламування інвестиційного потенціалу України. По суті, це заняття є абсолютно безглуздим, оскільки кожен потенційний інвестор достеменно усвідомлює, що за відсутності прийнятних і прозорих умов для розвитку кожен елемент потенціалу приречений на смерть ще до народження. Але якщо врахувати, що під вивіскою «рекламування інвестиційної привабливості» можна розтягти по кишнях декілька мільярдів гривень з Держбюджету, то така ідея виявляється вже не зовсім абсурдною...

Пріоритетним завданням є заміна рудиментних технологій індустріальної епохи на сучасні високотехнологічні (від автоматизованих виробничих комплексів до новітніх об'єктів інфраструктури, сервісу й управління). Задля цього потрібні інвестиції в основний капітал, в інфраструктуру. Це – неодмінна умова модернізації та інновації. Між іншим, кожен етап модернізації потребує зміни способу, укладу життя, підвищення його якості. Модернізація неможлива за відсутності інновацій, нововведень, оновлення, осучаснення тощо. Як стверджує Х. Барнет (1971), «інновація – це те, що якісно відрізняється від існуючих форм мислення, поведінки, традицій і творів культури» (с. 47). Саме «принципи інноваційного суспільства дозволили Європі завоювати і переобладнати весь світ не тільки й не стільки завдяки арміям, скільки завдяки ідеям і способу життя» (Травин, 2004, с. 6).

Фактично всі представники модернізаційного напрямку 1960-х – 1970-х рр. поділяли концептуальні положення лінійної моделі модернізації,

в межах якої «процес модернізації розглядався як революційний, пов'язаний з радикальними і всеосяжними трансформаціями моделей людського існування й діяльності при переході від традиційності до сучасності. Лінійна модель відрекомендує модернізацію процесом уніфікації і поступової конвергенції спільнот. Модернізація вважалася необоротним і безперечно прогресивним процесом» (Побережников, 2006, с. 150–151).

Згідно з концепцією парціальної (часткової, фрагментованої) модернізації, «в багатьох суспільствах модернізовані й традиційні елементи поєднуються в химерні структури. Часткова модернізація постає процесом соціальних змін, який призводить до інституціоналізації в одному й тому ж суспільстві відносно модернізованих соціальних форм і менш модернізованих структур» (Rueschmeyer, 1976, с. 262).

В основі парціальної модернізації знаходиться взаємодія соціумів, які перебувають на різних щаблях соціально-економічного розвитку. Передовсім йдеться про практику соціокультурної дифузії, запозичень (не завжди системних, а здебільшого спорадичних і вибіркового), здійснюваних країнами другого і третього світу. Саме такий тип запозичень і модернізації притаманний сучасній Україні, тому його теоретико-праксеологічні уроки потребують першочергового засвоєння.

Інновації як фактор соціально-економічного та духовного розвитку суспільства. Ключовим фактором соціально-економічного і духовного розвитку початку третього тисячоліття постає якісний розвиток науки, техніки, технологій і системи менеджменту. Рушійною силою постіндустріальної, інформаційної епохи вочевидь є інноваційний характер капіталу, що базується на наукових досягненнях, швидкому освоєнні нових технологій і ефективному управлінні. Все більша увага зосереджується на ролі інноваційної діяльності у розвитку суспільства. В сучасних умовах реалізація всього комплексу цільових орієнтирів суспільства пов'язана з інноваційним типом розвитку. Не випадково проблеми інноваційного розвитку, пошуки шляхів подолання технологічної відсталості в спосіб ефективного управління науково-технічними інноваціями упродовж кількох попередніх десятиліть є предметом особливої уваги.

Загалом існують достатні підстави стверджувати, що інноваційний тип розвитку набуває ознак визначального фактора динамізації соціального прогресу. Інноваційні процеси всією логікою функціонування ринкового механізму в наш час опиняються в епіцентрі змін, пов'язаних із зацікавленістю суспільства в ефективних інноваціях, а особливості й стереотипи антиінноваційної поведінки вимагають теоретичного осмислення й забезпечення надійного механізму функціонування інноваційно активних суб'єктів.

Однією з головних проблем є розкриття здатності суспільства породжувати і освоювати науково-технічні досягнення.

Науковим фундаментом, теоретичною базою інноваційної діяльності є інноватика – напрям наукової діяльності, який зосереджує вістря своєї уваги на розробці й розвитком теоретичних основ, наукової методології, методів прогнозування й створення інновацій, а також методів планування, організації інноваційної діяльності та реалізації інновацій. Інноватика як науковий напрям постає внутрішньо структурованою системою знань, технологій, методології і методів, котрі охоплюють різні етапи інноваційного процесу і логічно пов'язані загальною концептуальною схемою в їх системній єдності, взаємозв'язку і взаємодоповненні.

Інноваційна модель розвитку базується на використанні новітніх досягнень науки і техніки. Загалом наука постає найважливішою складовою інноваційної системи. Одним із основних проблемних аспектів у наш час є істотний розрив між потребами теоретичної і експериментальної науки (насамперед у матеріально-фінансових ресурсах) та можливостями суспільства (держави) їх надати. Сучасна наука не завжди в змозі оцінити практичний ефект від результатів своєї дослідницької діяльності, але при цьому здебільшого потребує тривалих програм фінансування. З цієї причини вона часто не отримує необхідного фінансування.

На відміну від наукової сфери в інноваційній переважають обмінні операції при передачі продукту, чітко окреслюються права власності при здійсненні обмінних операцій між суб'єктами, що здійснюють інноваційну діяльність, і суб'єктами, зовнішніми для цієї сфери. Управління в інноваційній сфері ґрунтується на критеріях економічної ефективності, а передача інноваційного продукту у виробничу сферу передбачає здійснення маркетингових досліджень.

Інновація віддзеркалює творчий процес у форматі створення нової техніки, технологій, організаційної структури тощо. Вона є результатом взаємодії багатьох факторів, які призводять до генерування нових знань і ідей. Інноваційній сфері на стадії матеріалізації ідей властиві такі особливості новаторського праці, як імовірнісний характер, ризик і припустимість негативних результатів; невідтворюваність унікальних особливостей його продукту. Продуктом інноваційної сфери, як правило, вважається зразок того, що буде створюватися на його основі для масового споживача. Вартість інноваційного продукту визначається не витратами на його створення, а функціональної новизною продукту як передумови нового товару, спроможного задовольнити потреби суспільства на більш високому якісному рівні і з меншими витратами.

Між іншим, загальновизнаної дефініції інновації досі не існує. В кожному разі інновація означає

або результат творчого процесу, або сам процес реалізації нововведень на практиці. Згідно з методичним документом під назвою «Керівництво Осло», прийнятим країнами Організації економічного співробітництва і розвитку, інновація є кінцевим результатом творчої діяльності, втіленим у вигляді нової або вдосконаленої продукції (технологічного процесу), реалізованої на ринку і застосовуваної в практичній діяльності. Під цим кутом зору процес інновації постає результатом наукової, технологічної, організаційної та фінансової діяльності, яка забезпечує комерційне впровадження нового (вдосконаленого) продукту або процесу (виробничого, організаційного, управлінського тощо). Втім, чимало дослідників вважають ідентифікаційну вимогу практичної втіленості некоректною для змістовного позиціонування інновації, адже це – лише формальна ознака, яка не має нічого спільного зі змістовними, якісними параметрами фактичних інноваційних здобутків.

Той факт, що інновації є ключовим фактором соціально-економічного і духовного розвитку, зовсім не гарантує оранжерейних умов для їх генерування і втілення на практиці. Приміром, «у 1899 році Нікола Тесла знайшов спосіб обійтися без викопних видів палива для електростанцій, довівши, що створення електричних коливальних іонізацій у верхніх шарах атмосфери поставить на службу «вільну енергію». Та коли Дж. П. Морган, який фінансував дослідження Тесли, усвідомив, що безкоштовна для всіх енергія не принесе такої ж вигоди, як, скажімо, пред'явлення людям рахунку за кожен спожитий ними ват, то не лише припинив фінансування, а й розігнав решту інвесторів» (18 самых утаиваемых от общества изобретений). Зрештою, історії відомі тисячі подібних випадків. Всі вони актуалізують аспект ефективності суспільного захисту інноваційної діяльності.

Висновки. У наш час інновації є ключовим, вирішальним чинником суспільного розвитку і соціального прогресу. Втілені в нових наукових знаннях, виробках, обладнанні, технологіях, кваліфікації кадрів і організації виробництва, інновації мають статус основного фактора конкурентоспроможності всіх розвинених країн світу. Між іншим, сучасне ранжування розвинених країн бере за основу вже не стільки потужність збройних сил і формальні економічні показники, скільки рівень розвитку високотехнологічного виробництва, спроможність створювати наукоємний продукт. У цьому контексті, як зазначає академік НАН України Л. Губерський (2014), «завдання полягає в тому, щоб знайти оптимальне співвідношення між кількісними та якісними параметрами розвитку закладів вищої освіти з урахуванням досвіду інших, зокрема розвинених країн» (с. 8).

В основі інноваційного типу суспільного розвитку лежить цілеспрямований процес пошуку,

підготовки і реалізації нововведень, які забезпечують підвищення ефективності функціонування соціуму та рівня реалізації потреб його членів. Ключовим завданням постає розкриття спроможності суспільства породжувати і втілювати на практиці новачі. Інновації охоплюють практично всі сфери діяльності суспільства сучасного формату, можуть мати технологічну, організаційну та процесуальну складові, революційний або еволюційний характер.

За допомогою інновацій забезпечується зниження собівартості, цін, зростання прибутку, створення нових потреб, приплив грошей, підвищення іміджу (рейтингу) нових продуктів, відкриття і освоєння нових ринків. В інноваційному середовищі знання генерують перманентний потік нововведень, які не лише когерентні динамічно мінливим суспільним потребам, а й часто визначають, формують ці потреби.

Література

- Губерський Л. В., Кремень В. Г., Курбатов С. В. Університети в модернізаційній стратегії України. Ідея університету: сучасний дискурс : монографія / за ред. Л. В. Губерського, А. С. Філіпенка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 367 с.
- Ніколаєнко С. Горе освіта. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/10/27/6705894/> (дата звернення: 01.10.2017).
- Парсонс Т. Система современных обществ. Москва : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
- Побережников И. В. Переход от традиционного к индустриальному обществу: теоретико-методологические проблемы модернизации. Москва : РОССПЭН, 2006. 240 с.
- Самчук З. Ф. Причинно-наслідкові зв'язки світоглядної зрілості та якісної освіти. Автономія та врядування у вищій освіті : збірник наукових праць / за ред. З. Ф. Самчука, М. В. Гриценко. Київ : ІВО НАПН України, 2015. 236 с.
- Травин Д., Марганя О. Европейская модернизация. В 2 кн. Кн. 1. Москва : ООО «Издательство АСТ»; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2004. 665 с.
- Barnett H. J. Innovation: The basis of cultural Change. New York : McGraw Hill, 1971. 308 p.
- Rueschemeyer D. Partial modernization. Explorations in general theory in social science: essays in honor of Talcott Parsons / Ed. by J. C. Loubser et al. New York, 1976. Vol. 2. P. 756–772.
- 18 самых утаиваемых от общества изобретений. URL: <http://mixstuff.ru/archives/6759> (дата звернення: 01.10.2017).

References

- Huberskyi, L. V., Kremen, V. H., & Kurbatov, S. V. (2014). Universytety v modernizatsiinii stratehii Ukrainy [Universities in the modernization strategy of Ukraine]. In L. V. Huberskyi & A. S. Filipenko (Eds.), *Ideia universytetu: suchasnyi dyskurs: monohrafiia* [The idea of the university: modern discourse: a monograph]. Kyiv, Ukraine: VPTs «Kyivskyi universytet» (ukr).
- Nikolaenko, S. (2011). *Hore osvita* [Grief Education]. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/10/27/6705894/> (ukr).
- Parsons, T. (1998). *Sistema sovremennykh obshchestv* [The system of modern societies]. Moscow, Russian Federation: Aspekt Press (rus).
- Poberezhnikov, I. V. (2006). *Perehod ot tradicionnogo k industrial'nomu obshchestvu: teoretiko-metodologicheskie problemy modernizatsii* [The transition from the traditional to the industrial society: the theoretical and methodological problems of modernization]. Moscow, Russian Federation: ROSSPEn (rus).
- Samchuk, Z. F. (2015). Prychynno-naslidkovyi zvyazky svitohliadnoi zrilosti ta yakisnoi osvity [Causal and consequential connections of ideological maturity and quality education]. In Z. F. Samchuk & M. V. Hrytsenko (Eds.), *Avtonomiia ta vriaduvannia u vyshchii osviti : zbirnyk naukovykh prats* [Autonomy and Governance in Higher Education: a collection of scientific works]. Kyiv, Ukraine: IVO NAPN Ukrainy (ukr).
- Travin, D., & Marganiya, O. (2004). *Evropejskaja modernizatsija* [European modernization]. In 2 b. B. 1. Moscow, Russian Federation: ООО «Izdatel'stvo AST»; Saint Petersburg, Russian Federation: Terra Fantastica (rus).
- Barnett, H. J. (1971). *Innovation: The basis of cultural Change*. New York, USA: McGraw Hill (eng).
- Rueschemeyer, D. (1976). *Partial modernization. Explorations in general theory in social science: essays in honor of Talcott Parsons*. J. C. Loubser (Ed.). New York, USA, 2, 756–772 (eng).
- 18 samykh utaiivamykh ot obshchestva izobretenij [18 of the most concealed from the society of inventions]. (n.d.). Retrieved from <http://mixstuff.ru/archives/6759> (rus).

EDUKACJA JAKO CZYNNIK MODERNIZACJI SPOŁECZNEJ

Rafał'sky Oleg, Doktor nauk historycznych, Profesor, Członek-korespondent Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Członek-korespondent Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, dyrektor Instytutu Politycznych i Etnograficznych Badań, im. I. F. Kurasa, ul. Kutuzova, 8, 01011 Kijów, Ukraina, Rafalskiy.O.O@nas.gov.ua

Skuteczność kształcenia jest określona przez stopień ludzkiej gotowości do działań produkcyjnych w celu zapewnienia rozwoju osobistego i społecznego. Ogólnie rzecz biorąc, każdy system kształcenia ma na celu stworzenie warunków do pomyślnego dostosowania jednostki do socjokulturowych realiów z uwzględnieniem aspektów historycznych.

Światopoglądowe podstawy rozwoju sfery edukacyjnej okażą się przekonujące, a paradygmat edukacyjny stanie się skuteczny, jeśli weźmie się pod uwagę i umiejętnie wykorzysta międzypokoleniowy wpływ uwarunkowań rozwoju edukacji społeczeństwa.

Słowa kluczowe: edukacja; fundamenty koncepcyjne; geneza; innowacyjny typ rozwoju; interakcja systemu; misja uniwersytecka; modernizacja społeczna; związki przyczynowo-skutkowe.

EDUCATION AS FACTOR OF SOCIAL MODERNIZATION

Rafalsky Oleg, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 8 Kutuzova Str., 01011 Kyiv, Ukraine, Rafalskiy.O.O@nas.gov.ua

The effectiveness of education is determined by the level of preparation of an individual to make the productive effects in order to provide personal and social development. In a great scheme of things, each educational system is designed to create the conditions for successful adaptation of an individual to the social and cultural realities of the society of a specific historical context.

The worldview basis of the development of education turn out to be convincing, thus, the educational paradigm will acquire the effective characteristics, if it makes allowances for and uses professionally mutually potential action of the shaping factors of the development of education in particular and society in general.

Each national educational system has to make allowances for the realistic resource limits of a country. If different conceptual models of education are based on different priorities for functioning and development of education, it proves either one thing or the other: either the lack of knowledge about the specific historical realities and perspectives of its society, or the intentions to make a tool for the satisfaction of other needs of the national education.

Key words: cause and effect connections; conceptual basis; education; genesis; innovative type of development; mission of university; social modernization; system interaction.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2017
Прийнято до друку 05.10.2017